

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Paprastas kelias

Pritarčiau poeto ir eseisto Gintaro Bleizgio minčiai, kad krikščionis apie laiką turėtų mąstyti kaip apie tiesę, o ne kaip apie uždara besikartojantį ciklą, o taip pat – suvokti, kadėjimas šia laiko tiese yraėjimas ne tik į Dievą, bet ir į savo asmenį. Eini į Dievą –eini į save. Tolsti nuo Dievo – tolsti nuo savęs.

Šis suvokimas – labai paprastas. Galbūt net pernelyg paprastas, kad šiuolaikinis žmogus, paveiktas ezoterinių praktikų, laikytų jį teisingu. Juk šios praktikos dažniausiai teigia, kad reikia „prarasti save” (arba atvirkščiai – atrasti, lyg žmogus būtų pamesta geležėlė), nugalėti, persokti, perlipti ir pan. (tai primena sporto varžybas, tik sporto varžybose paprastai reikia nugalėti kitą sportininką, o ne save). Tai toks amžinas savęs ieškojimas – ir žmonės, kurie ieško savęs, paprastai nieko nepeša, nes visiškai neaišku, ko gi jie ieško. Ir kam gi reikia ieškoti savęs, jeigu tu čia esi, štai, tarkim, sėdi prie stalo...

Ezoterinės praktikos, tegu ir pačios nekalčiausios, iš esmės nieko ir neskatina ieškoti, o veikiau užsidaryti savyje. Ir pamažu tolti nuo savo asmens – to asmens, kuris galėtų įveikti mirtingumo ciklą ir išeitų į absoliučios tiesės kelią.

Ezoterinės praktikos yra puikus produktas šiuolaikiniam vartotojui, nes turi daugybę nišų – jeigu vienoje „neatradai savęs”, tau bus pasiūlyta kita, trečia, ketvirta... jos gerai prisitaiko prie žmogaus tingumo (daugiau proto, nei kūno, nors veikiausiai visos tinginystės rūšys yra vienodai pavojingos).

Nereikėtų pamiršti, kad ir intelektas nėra visagalis (pavyzdžiui, kaip ironiškai aukšti ir garbingi bažnyčios tėvai žvelgė į Orleano Mergele, šventąją Jeanne’ą D’Arc – jų nuomone, argi Dievas savo

Algimanto Kunčiaus nuotrauka iš ciklo „Debesų knyga“

tikslams būtų pasirinkęs beraštę kvailą valstietę, o ne protingiausius valstybės žmones!..). Bet Dievas pasirenka nebūtinai protą. Todėl tikėjimas – tai Dievo dovana, tai Jo malonė, kurios nepasieksi jokios ezoterinės praktikos pagalba.

Šią malonę sunku būtų susieti su kažkokiu galutiniu dvasiniu pasitenkinimu, supratimu, kad viską darai teisingai, pagal taisykles ir pagal karmos dėsnius. Toks pasitenkinimas susietas su ratu. Su ciklu. Su įkalinimu. Dievo malonės į uždara ratą neįkiši. Ji beribė, ji sprogdinanti užtvaras, sukrečianti ir anaip tol nenuraminanti – lieka ir abejonės, ir dvasiniai suspaudimai, ir nuodėmingos pagundos. Bet Dievo malonėje slypi ir tvirtas žinojimas, kur aš einu ir į ką aš einu.

Renata Šerelytė

TOLIMAS VAKARAS

Lietus kaip katinas nubėgo
Pilkų namų stogais šlapiais.
Ir dvelkė vakaras kazlėko
Ar ūmėdės aitriais kvapais.

Sėdėjai tu ant slenksčio seno,
Paliovus medžiams užt ir gaust.
Ir cigaretė vos ruseno
Lyg siela vienišo žmogaus.

Į tolių driekės tamsios brydės
Visų žmonių, žvėrių visų.
Danguj stovėjo piramidės
Jau nugalėtų debesų.

Ir neturėjai tu globėjo,
Virš smurto tiesiančio rankas.
Bet vis dėlto tave mylėjo
Ir tyliai laimino kažkas.

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Paprastas kelias • 2-as psl. Antanas Balašaitis. Neužmirštinios tremtinių istorijos • 3-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Knygnešys iš Toronto (2) • 4-as psl. Jubiliejiniai „Migruojantys paukščiai“ šiais metais nutūpė Panevėžyje. Simona Minns kalbina poetę Lidiją Šimkutę • 6-as psl. Gintaras Bleizgys. Amžinoji kartotė ir išgąsdinti kiškiai, nubėgę. Esė • 7-as psl. Perpetua Dumšienė. Ar paveldimas pilietiškumo genas (5) • 8-as psl. Kultūros kronika/ Renata Šerelytė. „Kartojimuose manęs nėra” (Naujos knygos)

Kitame numeryje: Pokalbis su krikščionybės istorike Indre Čuplinskaite • Europos paveldo dienos

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. suteikė 10 000 euro paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasulyje“

NEUŽMIRŠTINOS TREMTINIŲ ISTORIJS

Antanas Balašaitis

Sukaktys primena praeitį. O jų esti įvairių: džiugių ir liūdnų. Pernai minėjome Nepriklausomybės atkūrimo 25-metį ir prisiminėm prieš 75-erius prasidėjusią sovietinę okupaciją. Tarp jų iškentėti penki svetimos valdžios dešimtmečiai, paženklinėti kalinimais, trėmimais ir žudynėmis. Šiemet prisiminėme ir pirmojo trėmimo – šturpijosios birželio 14-osios 75-ąsias metines. Tada iš Lietuvos į Sibirą buvo išvežta 17 600 žmonių: apie 1 200 mokytojų, 79 kunigai. O trėmimų istorikai skaičiuoja iki 1953 metų buvus net 34. Maskvos organizatorių jie vadinti operacijomis. Tokios operacijos buvo tęsimos vėl sugrįžus okupantams jau 1944 metų lapkričio mėnesį. Beje, čia dera priminti, kad vos tik žlugus Lenkijai užėmę jos okupuotą Vilniaus kraštą, dar prieš jo dalies grąžinimą Lietuvai 1939 m. spalio 10 d. sutartimi suspėjo ištrėmti apie dvidešimt penkis tūkstančius šio krašto gyventojų.

Gyventojų trėmimus, arba deportacijas, komunistinė Sovietų Sąjungos valdžia perėmė iš carinės Rusijos vadų kaip Sibiro apgyvendinimo projektą. 1822 m. buvo parengtas deportacijos įstatymas. Jo autorius – caro Aleksandro I politikos patarėjas Michailas Speranskis. Trėmimais sovietiniai okupantai, be ekonominių tikslų (panaudoti priverstinį darbą), kaip ir Rusijos valdžia siekė ir politinių – pašalinti iš okupuotų kraštų nepatenkintuosius svetima valdžia ir besipriešinančius jai.

Be jau minėto birželio 14-osios trėmimo, tarp Maskvos organizatorių skambiais vardais vadintų operacijų minėtinos šios masiškiausios: 1948 m. gegužės 22 d. operacijos „Vesna“ („Pavasaris“) metu ištrėmta apie 40 tūkstančių, o per 1949 m. kovo 25 d. operaciją „Priboj“ („Bangų mūša“) – dar beveik 39 tūkstančiai. Viena iš paskutiniųjų operacijų 1951 m. spalio 2 d. buvo vykdoma SSRS Ministrų tarybos nutarimu dėl 4 tūkstančių buožių šeimų ištėmimo iš Lietuvos. Verstinis terminas „buožė“ perimtas iš rusų kalbos „kulak“, kuriuo komunistinė valdžia vadino pasiturinčius ūkininkus. Per šią operaciją „Osen“ („Ruduo“) ištremta per 16 tūkstančių žmonių. Ko nespėta spalio mėnesį, surengtas dar vienas trėmimas – 1952 m. sausį papildoma „Operacija plius“.

Visų skambiais vardais vadintų operacijų metu iki tirono Stalino mirties 1953 metais į Sibirą ištremta per 126 tūkstančiai Lietuvos žmonių. Tremties operacijas tiriančių istorikų duomenimis, tremiami ar tremtyje žuvo apie 28 tūkstančiai. Šturpi statistika nedidelei mūsų tautai. Tremties baimę mena ir šio rašinio autorius – septintos klasės gimnazistas 1948-jų gegužę, kai už poliarinio rato Igarkoje su 5 tūkstančiais tremtinių atsidūrė ir pusbrolio partizano motina su dukra ir du bendraklasiai.

Gimimo vieta – gyvulinis vagonas

Kaip sovietiniai okupantai rengė Lietuvos žmonių trėmimus, kaip susiklostydavo tremiamų šeimų likimai, galima patirti iš neseniai „Gimtinių“ lei-

dyklos Vilniuje išleistos žurnalistės Irenos Vyšniauskaitės-Šuminienės dokumentinės publicistikos knygos „Kūdikis ant anglių krūvos“. Autorė grįžta prie neišsemiamos iš Tėvynės išvežtų ir lageriuose kintų žmonių temos. Okupacijos nepatyrusiai kartai ši knyga padės suprasti ir pajauti savo senelių patirtus vargus ir kančias tremtyje ir beteisiškumą grįžus į gimtinę. Gaudi knygos antrašė gedulingam viršely

aiškėja iš vieno tremties epizodo, patirto jaunos motinos: „Sausakimšame gyvuliniame vagonė, kamuojiama troškulio ir alkio Birutė matė, kaip viena po kitos mirė dvi moterys. Viena iš jų, niekieno neglobojama nėščia artigalė mokytoja (...). Gimdyvė ir kūdikis čia pat užgeso. Riksmu suspėjusi pranešti, kad po saule ateina dar vienas žmogus, bendrakeleivė vienišė mokytoja mirė. Šalia moterys paguldė ir jos negyvą naujagimį. Staiga moterų erzelių nutraukė atveriamos vagono durys. Vidun išoko keletas kareivių. Jie išnešė visus tris lavonus prie vagono durų ir, ties posūkiu pasiūbavę už rankų ir kojų, išmetė iš dardančio traukinio (...). Sukrėsta matyto vaizdo ir mokytojos bei jos kūdikėlio kraupaus likimo, Birutė visa drebėjo iš baimės. Ir staiga pajuto, kad į pasaulį jau skuba ir jos pirmagimis (...). Bendrakeleivės kaip mat naujagimį suvyniojo ir, praplėšusios pagalvę, paguldė į pūkus. Birutė po gimdymo nuleipo lyg nulaužta gelė ir nugrimzdė į nežinią (...). Sustojus galutinėje stotyje Krasnojarske, tremtiniai buvo išlaipinti iš vagonų. Birutė žmonės atsargiai iškėlė iš vagono, išnešė naujagimį. Paguldyti gimdyvės nebuvo kur – tik ant anglių krūvos. Paklojo ką turėjo, šalia priglaudė naujagimį pagalvėje ir abu užklojo drobule. Krasnojarske karaliavo žiema (p. 57–58).

Žurnalistės knygoje atskleista tremtinių Medinių šeimos iš Dusetų valsčiaus Vasaknų kaimo Birutės, Balio ir Onos skaudūs patirtis Sibire ir grįžus į gimtinę. Šiai šeimai 1951 metų rudėnį patekti į tremtinių asmenų sąrašus trėmimo organizatorių nuomone būta tokių svarių „nusikaltamų aplinkybių“: Mykolas Medinis iki okupacijos valdė 40 ha žemės, buvo prisidėjęs prie 1941 metų birželio sukilėlių, už tai kalintas Permės lageryje ir neišku, ar ten miręs. Pagal nurodytą tremiamųjų kontingentą šeimos galva įvardijama Birutės anyta Ona Medinienė – „areštuoto nacionalisto“ žmona, buvusi turtinga ūkininkė.

Iškentėtas pragaras

Okupacijos pradžioje greta trėmimų kentėta ir nuo okupantams talkinusių vietinių stribų savivalavimo ir teroro. Prieš penktą metų patirti jo vaizdai lydėjo į tremtį ir Birutę Medinienę. Jos tėvas Juozas Kundavičius, 1919 m. Lietuvos savanoris, gavęs 9 ha žemės Siratavos kaime, apylinkėje garsėjo kaip auksarankis stalius ir kalvis, pats pasistatė ir įsirengė namus, užveisė didelį sodą ir bityną, bet komunistuojantiems apsileidėliams nepatiko, kad savanoris bendrauja su apylinkių šviesuoliais ir kunigais, todėl iškūstas grįžusiems okupantams, areštuotas ir išvežtas į Vorkutos lagerį. Peržiūrėjus arešto nuosprendį, po dvejų metų paliejęs grįžo namo ir stribų buvo nukankintas 1946 metų spalį.

Nors ir kraupu skaityti, bet tai girtų Antalieptės stribų sadizmo paveikslas, jų paliktas šio krašto istorijai. Birutei tada buvo tik aštuoniolika: „Kai tėvas po pirties prie stalo sėdėjo vienmarškinis, trobos duris staiga trankiai atlapojo įkaušę istrebiteľiai. Į kambarį suvirto girti Bronius Giedraitis, Vladas Zaluba ir kiti jų sėbrai. Keikdamiesi ir širsdami, rėkaudami spintoje, stalčiuokuose, lentynose, skryniose, pdė-

Pirmieji metai Sibiro tremtyje. Balys ir Birutė Mediniai su sūnum Deniu. Sibiras, 1952.06.14

lyje ir ant aukšto ieškojo 'banditų'. Mama pabandė prieštarauti (...) Jie pasiskubino ištempti tėvą į kiemą. Pusnuogį, basą apdaužė ir apstumdę, virve surišę rankas ir užnėrę ant kaklo kitą virvę, pririšo prie vežimo. Paleidę seriją šūvių į dangų, suvirto į ratus ir, rusiškai keikdamiesi, užtvėję botagu arkliui, 'zovada' nurūko į Antalieptę. Devynis kilometrus bėgo paskui vežimą kaip paklaikęs, basas, vienmarškinis tėvas gruodo sukaustyta, taip Vorkutoje išsiilgtą tėviškės žemę. Pamatę, kad „kunigų ir ponulių“ draugas dar gyvas, stibai nusprendė pasunkinti bėgimą – supančiojo bėglio kojas. Pakeleš kaimų žmonės žegnojosi ir vienas antram baimingai šnibždėjo, kad, matyt, artėja pasaulio pabaiga, nes pats sėtonas puotą kečia (Apie tai vėliau šeimai pasakojo). Antalieptėje žmonės taip pat matė, kaip dar gyvą, supančiotą 'bėgiką' spardė, daužė šautuvų buožėmis, kol jis išleido paskutinį kvapą. Jie buvo 'valdžia', nebijojo nieko. Lavoną su virve ant kaklo pakabino malkinėje" (p. 147–148).

Kitą rytą vienas iš vakarykščių „svečių“ pranešė žmonai, kad pasiimtų savąj, nes „naktį pasikoręs“. Ir likusią našlės šeimą stribai dar ilgai nesiliovė terorizavę: išvogė vertingus daiktus, atėmė maisto atsargas. Nors į šiai operacijai skirtą kontingentą – išvežti buožes tremtinių asmenų skaičiui nepriklausė Birutė ir Balys Mediniai, bet pagal enkavėdistų taktiką kolektyvinės atsakomybės teisę nutarta ir juos ištremti, kad neliktų stribų siaubingų piktadarybės liudininkų.

Lietuviškos madonos tremtinės paveikslas

Pradėjusi knygą dabartine dėl Alzheimerio ligos realybėje nesiorientuojančios Birutės Medinienės būkle, autorė toliau tarsi motyvuoja, kas ją iki tokios ligos privedė. Beletristiniu stiliumi žurnalistės sukurta lietuviškos madonos patirtų vargų, nelaimių ir kančių paveikslas: „Lašas po lašo kapsėjo ant Birutės galvos viena bėda po kitos (...). Tarsi sunkūs akmenys po kaklu, skaudūs smūgiai galvon, širdin... Jaunumėj – šturpiai nukankintas tėvas, prieš stribų siautėjimus bejėgė mama ir jiedvi su sese Irute bei tėvų globotinė Stefute. Vėliau šeimos trėmimas, juodasis vagonas, priešlaikinis gimdymas (...). Paskiau sukrečianti, paslaptimis apgaubta vyro Balio netektis jau grįžus į gimtinę. Vis per galvą, per jautrią širdį" (p. 18–19).

Biografijos paprastai pradamos nuo gimimo metų ir vietos – kaimo ar miesto. XX amžiaus lietuvių biografijose atsirado gimimo vieta – tremtinių vagonas ar kokio miesto kalėjimas. Šioje knygoje aprašytas kūdikis Denis Medinis, įvardintas jos antraštėje, savo biografijoje gali įrašyti gimimo vietą – tremtinių vagonas. O kiek liko išmestų iš vagonų kūdikių su mirusiomis motinomis? Jų biografijų tarsi neliuko. Gal tik praeičiai neabejingi giminės prie savo antkapinių paminklų pavardžių prirašys ir tuos likusius Sibiro pagalžkelėse. Daug tokių įvykių aprašyta tremtinių atsiminimuose. Tai autentiški liudijimai istorikams, pradėjusiems skaičiuoti be žinios dingusius tremtinius. Dabar istorikams turėtų būti vis reikšmingesni tremtinių prisiminimai, nes oficialūs valdžiusių okupantų potvarkiai ir taisyklės apie tremtinių, vadinamų perkeliamaisiais, aprūpinimą yra pagražinti, neatitinka tiesos. O ir grįžus gimtinėn (deja, ne visiems buvo leista) pasitiko buvusių kankintojų, slankiojančių apgirtusių stribų neapykanta, priekabiavimas.

Nukelta į 6 psl.

KNYGNEŠYS IŠ TORONTO (2)

ištraukos iš rašomos biografinės knygos

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Tęsinys. Pradžia 2016 m. rugsėjo 17 d. „Kultūroje“

Kad priartėtų knyga iš užsienio, sprendė ne tik generolas

Devintojo dešimtmečio pradžioje tarp G. Procutos buvo užsimezgusi pažintis ir su anuomet LTSR draugijai ryšiams su užsienio lietuviais vadovavusiu (tiksliau – kontroliavusiu kultūrinius ryšius su užsieniu) generolu Pranu Petroniu. Ypač įsidėmėtinas 1982 m. lapkričio 22 d. rašytas laiškas.

Susirašinėjimo būta nedažno („Gaunu Jūsų laišką pavasarį, o atsiliepiu rudenį“), kaip ir dera užimtam žmogui, atsakoma tik pribrendus rimtiems reikalams. Ir visi jie susiję su knygomis. G. Procuta „Tėviškės“ draugijos vadovui rašo: „Visuomet propagavau lietuvišką knygą, nutariau vėl aktyviau toje srityje pasidaruoti. Turiu ryšius su Kanados nacionaline biblioteka, Ottawos miesto bibliotekų tinklu ir, žinoma, universitetų bibliotekomis. Pirmoji turi apie 2000 tomų lietuviškų knygų, antroji – tik porą šimtų, o abu universitetai Ottawoje dar mažiau. Nacionalinė ir miesto biblioteka pastaruoju metu papildė lietuviškųjų knygų lentynas. Turiu progos jas dar labiau papildyti.

Savo paskutiniame laiške siūlėte knygų. Jei galite, prašau pasiųsti kelias ar daugiau siuntų. Nebūtina viską iš karto. Knygas prašau parinkti kuo geresnes, rimtesnes ir reprezentiškesnes. Grožinės literatūros (įskaitant vaikų), meninių veikalų, istorinių, lituanistikos, memuaristikos. Visų knygų siųskite bent po dvi kopijas-egzempliorius, ir taip, kad viename siuntinyje nebūtų po dvi kopijas. Kartais ir mūsų muitininkai dėl to kabinasi, lyg dvi tos pačios knygos jau būtų skirtos komercijai”.

Čia ir prašymas prie jau siuntinėjamų į Kanadą laikraščių ir žurnalų nuo kitų metų pradžios prijungti dar keletą – „Komunistą“, „Komjaunimo tiesą“, „Mūsų gamtą“, „Šluotą“, „Mokslo darbus“. Tai vis leidiniai, kurie G. Procutai svarbūs jo moksliniam darbui. Be jų jis sau pagėdauja ir naujesnių lietuviškų knygų: grožinės literatūros, lituanistikos, istorijos, meno, fotografijos leidinių.

Tame laiške – ir poros metų senumo atsiminimai. G. Procuta prisipažįsta, jog mintyse vis dar „tebevažinėja“ rudenėjančiais Aukštaitijos ir Dzūkijos keliais. Pasidžiaugęs viešnagė Anykščiuose ir apsilankymu Antano Baranausko klėtelėje, rašo, jog tuomet ten nepastebėjęs tarp „Anykščių šilelio“ vertimų Nado Rastenio angliškojo. Kadangi buvo pažadėjęs direktorei jį parūpinti, už poros dienų tą knygą kartu su kita – Prano Lapės iliustruotu „Anykščių šileliu“, išleistu 1961 metais New Yorke, G. Procuta išsiųsiąs generolo adresu, prašo tas knygas perduoti su geriausiais linkėjimais muziejui. Prisipažįsta, jog porą kartų bandė pradėti rašyti ilgesnį rašinį apie savo viešnagę Lietuvoje 1980 metais, tačiau apsigalvojo, nes iš chronologinio-turistinio reportažo nedidelė nauda. Profesoriaus noras – atei tyje parašyti tokius išpūdžius, kurie „stimuliuotų, išjudintų gerokai aprimusį kultūrinį bendravimą-dialogą“. Anot G. Procutos, reikia rasti naujų, abipusį pasitikėjimą ir pasitenkinimą duodančių formų.

Atkreipęs dėmesį, kad įvairiose pasaulio šalyse, net tolimojoje Naujojoje Zelandijoje galima įsigyti tarybinių lietuviškų knygų, laiško autorius liūdnai konstatuoja, jog „užsienyje spausdintų lietuviškų knygų Lietuvoje oficialiai ir laisvai gauti-pirkti negalima. Žinoma, šiek tiek paštu gauna kai kurios bibliotekos ir labai ribotas, siauras ratelis individų – rašytojų, mokslininkų bei žmonių su išimtinai aukštomis pozicijomis. Šiek tiek daugiau ir truputį plačiau atveža svečiai ar turistai. Paskutiniu laiku tenka

dažnai išgirsti, kad dovanų vežamos lietuviškos knygos yra tarybinių pareigūnų konfiskuojamos ar sulaukomos įvažiuojant. Taip pat girdėjau skundžiantis, kad siųstos lietuviškos ir angliškos knygos į Lietuvą nepasiekė adresatų. Tą ir aš pats asmeniškai esu patyręs. Ir čia, aišku, nėra kalbama apie kokias nors antitarybines ar ideologines knygas ar leidinius. Tokia padėtis nėra normali, ji kelia nepasitikėjimą, pasipiktinimą, net ir neapykantą ir, aišku kaip dieną, kenkia kultūriniam ir bendražmogiškam bendravimui bei taikos išsaugojimui. Šį dalyką reikėtų kaip nors išspręsti. Nemanyčiau, kad tarybinė santvarka Lietuvoje yra principiniai nusistačiusi prieš visas užsienyje spausdintas lietuviškas knygas. Prie šio dalyko reikėtų prieiti diferencijuotai ir drąsiai bei realistiškai. Kitaip kultūrinis bendravimas pasidaro tuščias, permatomas

Ginutis Procuta

ir vienašališkas” (išskirta mano – L. P.-K.).

Ką reikėtų daryti padėčiai pakeisti? Anot G. Procutos, viename kitame knygyne Vilniuje, Kaune ir bent didžiųjų miestų bibliotekose turėtų būti laisvai prieinamų užsienyje išspausdintų knygų lietuvių kalba. Kad būtų įtikinamiau, sovietiniam generolui primename Lenino mokymas apie dvi kultūras, jau egzistuojančias teorines ir praktines prielaidas, „reikėtų tik pralaužti inercijos ar psichologinį barjerą, kuris, deja, ne vien tik mūsų pusėje egzistuoja. Tą įvykdžius ar priėmus pozityvų sprendimą, liktų tik knygų atrankos ir keletas antraeilių, bet lengvai įgyvendinamų procesų. Visa tai būtų galima įgyvendinti diskretiškai, be fanfarų ir šokų, kaip savo laiko sulaukusį dalyką“. Jei taip įvyktų, G. Procuta pasižada dalyvauti tame procese, t. y. užsiimti lietuviškų knygų iš užsienio persiuntimu. Prašo generolo P. Petronio iki 1983 metų vasario pareikšti savo nuomonę tuo reikalu. Pasižada iki tol nei privačiai, nei spaudoje jo nekelti.

Yra tame laiške ir dar vienas prašymas: pasiteirauti „Literatūros ir meno“ redakcijoje, ar bus spausdinamas jo laiškas-pasiūlymas dėl Druskininkuose ruošiamos pritvirtinti memorialinės lentos, skirtos pasaulinio garso skulptoriui Jokūbui Žakui Lipšicui. G. Procutos įsitikinimu, tekstas toje lontoje turėtų būti ne tik lietuvių ir rusų, bet ir anglų bei prancūzų kalbomis. „Mūsų dienraštyje skaitytojų tribūnoje išspausdina laiškus iš Maskvoje gyvenančių asmenų ne tik kultūriniais reikalais“, – rašo profesorius, bandydamas nors tokiu būdu įveikti sovietinius įpročius.

Deja, iki tikro Atgimimo turėjo praeiti dar nemažai laiko.

Susitikimai su Czeslawu Miloszu

G. Procuta buvo devyniolikos, kai nusipirko Czeslawo Miloszo Londone išleistą knygą „The Captive Mind“ („Pavergtas protas“) – politologinį-sociologinį veikalą, kurio paskutinė dalis buvo skirta sovietinėje okupacijoje atsidūrusioms Lietuvai, Latvijai, Estijai. Tada, 1953-iaisiais, toji būsimojo Nobelio premijos laureato knyga vienu metu pasirodė Londone ir Paryžiuje, o vėliau buvo išleista net septyniomis kalbomis ir daug kartų.

Genius dar gyveno Naujojoje Zelandijoje. Toji

kietais viršeliais knyga, kurioje, be kita ko, daug vietos skirta Lietuvos laisvės ir žmogaus teisių klausimams, buvo gana brangi – septyniolika šilingų. Tačiau jaunas braižytojas vis dėlto ryžosi išleisti maždaug penktadalį savo savaitinės algos. Tiesa, tada dar nežinojo, kiek daug jo gyvenime nulems toji knyga. Nežinojo ir net nesvajotojo, kad kada nors sutiks jos autorių ir net bus asmeniškai pažįstamas, bendraus įvairiuose susiėjimuose, netgi klaus patarimų ir gaus juos.

Sunku dabar pasakyti, ar tik Miloszas, kurį Genius paprastai vadina Milašium, „kaltas“, kad pasirinko sovietinės sistemos politologines studijas, kad aktyviai įsijungė į judėjimą „veidu į Lietuvą“, tapo knygnešiu, kurio dėka dar sovietmečiu Vilnių pasiekė vakarietiškos knygos. Gal ir ne tik, tačiau liūto dalis priklausė ne kam kitam, o didžiajam kūrėjui-humanistui, kurį G. Procuta ne sykį įvardijo garsiausiu ir įžymiausiu XX a. žmogumi, kokį Lietuva yra išauginusi.

Pirmąsyk su Miloszu susitiko 1964 metų vasaros pabaigoje Tabor farmoje Sodus, kur vyko Santaros Šviesos suvažiavimas. Vykdamas į Michiganą, žinojo, kad ten dalyvaus ir jis, intelektualus kovotojas prieš

sovietinį Rytų Europos pavergimą bei vis labiau garsėjantis poetas, ne tik gimęs ir augęs Lietuvoje, bet ir mokslos baigęs Vilniaus universitete. Žinojo ir kad būtina jį užkalbinti, nes buvo svarbu išgirsti Cz. Miloszo nuomonę, kaip pasielgti jiems, neformaliai jaunų lietuviukų grupei (skautų akademikų, santariečių, ateitininkų), kuri, neseniai susirinkusi Čikagos jaunimo centre, sprendė dilemą, kaip patraukti pasaulio dėmesį į okupuotąją Lietuvą. Visokių buvo pasiūlymų – net apie kurios nors sovietinės institucijos (ambasadų, konsulato, prekybos misijos) užgrobimą.

Nors Genius ir nebuvo įgaliotas šituo klausimu pakalbinti Cz. Miloszą, vis dėlto ryžosi tai padaryti. Juk buvo aišku, kad tikresnio atsakymo niekas nesuteiks – profesorius ne tik žinomas Lietuvos laisvės gynėjas, bet ir rezistencijoje dalyvavęs tautietis, be to, labai protingas žmogus.

Žinoma, viešai tokio klausimo neužduosi. Teko bandyti laimę popietinę valandą, kai Miloszas ilsėjosi. Nelabai tikėjo, kad pasiseks, tačiau pasibeldus į jo laikiną pastogę, profesorius ne tik nepravižo, bet ir atsiprašė – girdi, kalbėkimės, tačiau atleiskite, kad kalbantis gulėsiu, taip įpratęs nuo seno – po pietų kuriam laikui prigulti.

Pokalbis tėtė-ą tėtė truko apie valandą. Profesorius išklaušė jaunojo bičiulio pasakojimą apie jo ir kolegų pasvarstymus imtis radikalesnių žygių atkreipti dėmesį į pavergtą Lietuvą, nes nei JAV, nei Europos spauda bei televizija neskiria reikiamo dėmesio taikioms demonstracijoms, peticijoms, protestams. Vis dėlto atsakymas buvo ne toks, kokio tikėjosi. Cz. Miloszas Geniui ištare maždaug tokius žodžius: „Na gerai, sakykim, jums pasiseks įsiveržti į sovietinį konsulatą ar kitą įstaigą, užimti ir išlaikyti kelias dienas, gal savaitę ir per tą laiką patraukti spaudos ir televizijos dėmesį. Bet kas po to? Po kelių savaičių, o daugiausia po kelių mėnesių tas incidentas būtų spaudos ir visuomenės visai pamirštas, o sovietų okupacija Lietuvoje tęstųsi nė per plauką nepasikeitusi. Ne, reikia galvoti ir ieškoti kitų būdų, kitų kelių padėti saviškiams”.

Šito pokalbio metu Miloszas prisiminė, jog jo rezistencija Varšuvoje buvusi kitokio pobūdžio nei jie, Čikagoje gyvenantys jaunieji tautiečiai, galvoja. Tai buvo pasipriešinimo dviasią kėlęs intelektualinis, kūrybinis, informacinis darbas. Nei konkrečiais veiksmais, nei tuo labiau ginklu jis nekovėjo. Redagavo pagrindinę spaudą, rašė atitinkamo turinio eiles. Anot Miloszo, ir jiems vietoj atviros konfrontacijos reikia ieškoti kitų kelių. Pirmiausia būtina giliau pažinti okupuotoje tėvynėje vykstančius procesus, tada ir reaguoti bus galima protingai. Reaguoti taip, kad toji reakcija pasiektų Lietuvą, ypač kūrybos žmones, palaikytų jų dviasią, plėstų žinias.

Tuomet Miloszas pasirašė ir ant senokai Naujojoje Zelandijoje įsigytos knygos „Pavergtas protas“ (The Captive Mind). Autografas trumpas, nes Genius, paklaustas, kokio įrašo norėtų, pageidavo tik parašo: „Meeting in Sodos Czeslaw Milosz Sept. 11, 1964“ (Susitikimo Sodus proga).

Nukelta į 7 psl.

Jubiliejiniai „Migruojantys paukščiai“ šiais metais nutūpė Panevėžyje

Simona Minns kalbina poetę
Lidiją Šimkutę

„**M**igruojantys paukščiai“ (MP) – tai nuo 2007-ųjų organizuojamas projektas, kasmet suburiantis emigravusius ir Lietuvoje gyvenančius menininkus, kūrėjus, intelektualus bendram darbui, dialogui, kūrybos procesui. Kiekvienais metais projektas vyksta skirtinguose Lietuvos miestuose. Šių metų 10-asis jubiliejinis saskrydis vyko liepos 24–30 dienomis Panevėžio mieste. „Šių metų projektas turėjo keletą uždavinių. Pirmasis uždavinys – supažindinti įvairių metų dalyvius. Unikalu tai, kad per devynerius metus projekte sudalyvavo net 110 įvairių sričių kūrėjų! Antsis uždavinys – aktyviai įtraukti vietinius Panevėžio kūrėjus. Po šių metų kūrybinės laboratorijos planuojama MP projektą ir vėl pratęsti Panevėžyje, taip išplėtojant projekto tęstinumą. Tikimasi, kad vietiniai kūrėjai bus drąsesni ir aktyvesni idėjų šeiminkai. Mūsų pagrindiniai tikslai – atradimas ir pažinimas. Atradimas vietos, nes projektas – keliaujantis po Lietuvą, atradimas naujų kūrėjų ir jų mąstymo bei kūrybos būdo, atradimas būdų dirbti komandoje, drąsinti, žadinti, skatinti pasitikėjimą savimi ir kūrybiškumą“, – mintimis dalijasi projekto autorė ir vadovė dizainerė Jolanta Rimkutė. Projektą organizuoja VŠĮ LT – IDENTITY, iniciatyvinė grupė ir savanoriai „Migruojančių paukščių“ dalyviai. Pagrindinis projekto rėmėjas – Užsienio reikalų ministerija ir Globali Lietuva. Naudodamasi išskirtine proga, Simona Minns kalbina antrus metus projekte dalyvavusią, nuo 1949 m. gyvenančią Australijoje dvikalbę išeivijos poetę ir vertėją Lidiją Šimkutę.

MP projekte dalyvaujate jau antri metai. Kas Jus patraukė šio projekto link ir kodėl nusprendėte dalyvauti antrą kartą?

Apie MP pirmą sykį išgirdau 2015 m. sulaukusi skambučio iš projekto organizatorės Jolantos Rimkutės, kuri mane pakvietė į suvažiavimą Kupiškėje. Jolantos gyvastingumas bei projekto apibūdinimas mane sudomino. Sutikau dalyvauti ir tikrai nesigalėjau. Mane nustebino ir gerai nuteikė Jolantos, Agnės Žekonytės ir moderatorės Rasos Alksnytės profesionalus ir kartu šiltas nusiteikimas. Džiugino organizatorių sugebėjimas sukviesti kūrybingus įdomius žmones su skirtingomis patirtimis iš Lietuvos ir įvairių pasaulio kraštų. Buvo įdomu išgirsti visų įnašus diskusijose, pokalbiuose bei dalytis draugiška atmosfera. Buvo skatinama pažvelgti į viską kitaip ir savaip, nebijoti pirminių išpūdžių bei įprastų stereotipų. Žinoma, džiaugiausi, kad pajėgiau uždegti didelę dalį dalyvių sukurti įdomius kėtureilius. Buvau nustebinta kai kurių dalyvių netikėtų, savitų metaforų išradingumu. Panorau sukurti kėtureilį kiekvienam dalyviui, bet, aišku, pavyko pateikti tik dalį. Juos galima rasti MP internetiniame puslapyje. Džiaugiausi išvydusi miestą, apylinkes, kupiškėnų įnašą aprodant savo miestą, jų šilumą ir vaišingumą. Taigi, patyrusi teigiamų išgyvenimų ir sutikusi įdomių žmonių norėjau dalyvauti ir šiais metais Panevėžyje rengiamame projekte. Gėrėjausi Povilo Reklaičio ryžtu toliau rinkti dalyvių kėtureilius. Baigiau surinkta ciklą, norėdama pagerbti MP iniciatorę Jolantą Rimkutę:

JOLANTOS KOLONOS

stovi tvirtai

su Migruojančiais paukščiais

aidi nuo Kupiškio iki Panevėžio

kur toliau nuaidės

Kuo jums šių metų „Migruojantys paukščiai“ buvo ypatingi?

Šie metai ypatingi tuo, kad atšvėstas MP dešimtmetis. Šis kūrybinis projektas gyvuoja jau dešimt metų, suburia kūrėjus bei intelektualus – paukščius, kasmet nutupiančius skirtinguose Lietuvos miestuose. Kiekvienoje vietovėje kuriama tam

Kūrybinių idėjų pristatymas Panevėžyje.

Kristinos Čyžiūtės nuotraukos

tikra idėjų bazė, kurios turinys palaipsniui realizuojamas po grupių išvadų. Kaip įprasta, visi buvome skatinami pajauti vietos dvasią. MP, nutūpė savaitę Panevėžyje, diskutavo kūrybinėse dirbtuvėse Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje.

Visi bandė prieiti prie pasiūlymų ateičiai, kad miestas taptų patrauklesnis ir įdomesnis ten gyvenantiems žmonėms ir lankytojams. Visiems dalyviams buvo įteikti balti chalatai, simbolizuojantys laboratoriją ir jos idėjų įvairiaspalvius atradimus. Projekto moderatorė Rasa Alksnytė, gyvenanti Belgijoje, dalyvius skatino žvelgti į viską kūrybiškai. Diskusijos sukosi apie Panevėžio įvaizdį, veiklą, žinomus žmones, miesto gamtą ir erdves. Po klajonių mieste organizuotoje diskusijoje išsivystė skirtingos temos. Visos išvados stebino savo išradingumu. Ne nuilstamai miestą ir MP veiklą fotografavo italas Francesco Lusa, šiuo metu gyvenantis Berlyne. Džiazo muzikantai Simona ir Dorsey Minns, atvykę iš JAV, subūrė Jaunųjų muzikantų „Kūrybinį orkestrą“ ir savita muzikos improvizacija praturtino mano poezijos vakarą Miltonio muziejuje, kuriame man jau teko viešėti 1987 m. Poezijos vakarą ir mano kūrybinę veiklą jautriai pristatė Agnė Žekonytė, pasižymėdama savo kūrybingumu, o afišą sukūrė dailininkė Birutė Bikelytė.

Papasakokite apie savo kūrybinį kelią, santykį su Lietuva, eiles ir klajones po pasaulį.

Manau, kad poezija pasirenka poetą, o ne atvirkščiai. Reikėjo suderinti pragyvenimo šaltinį – dieologės profesiją su sielos kalba – poezija. Mano tėvas įskiepijo meilę poezijai: kartu skaitydavome namuose mamytėi audžiant juostas. Audimas man siejasi su poezijos audimu. Tėvelis buvo puikus pasakotojas, gerai valdė plunksną. Užtikusi jo dieno raštį ir perrašiusi publikavau Australijos ir Lietuvos leidiniuose („Naujojoje Romuvoje“ Nr. 1, 2006 m.).

Pirmąsias eiles parašiau būdama 7–8 metų, beklaidžiodama Australijos upės pakrantėse, išivaizduodavau esanti vaidilutę. Rašiau eiles tarsi aukas dievams, kurias sudegindavau, negalvodama apie jokiais publikacijas. Iš tų eilėraščių įstrigo atminty šios eilutės:

*Oi Dievuli, tu žinai, kaip mums sunku yra čionai,
Be tėvynės, be laukų, kaip čigonui be namų.
Leisk mums grįžti dar tenai, kur bus mums tikrai
linksmai,
Su paukšteliais ten skraidyt ir vainikus rūtų pyt,
Ten ir gėlės daug gražesnės, ir jų kvapas malonesnis,
Nors ir čia nėra blogai, bet kas palygins su TENAI.*

Štai kaip idealizavau Lietuvą iš tėvų pasakojimų. Nesvajojau apie jokiais publikacijas, bet protarpiais vis tekdavo sukurti eilėraščių. Pirmą sykį savo eilėraščius perskaičiau JAV, Čikagoje, per antrą Pasaulio lietuvių jaunimo kongresą 1972 m. Skatinama A. Mackaus, knygų leidėjo G. Vėžio ir poeto Henriko Nagio, savo kūrybą pradėjau publikuoti išeivijos kultūros žurnaluose. Tais metais teko apsistoti Marijos Gimbutienės „Topanga Canyon“ namuose Los Angeles, Kalifornijoje. Vėliau ir jos dykumos buveinėje.

Marija suformulavo matriarchatinės (moterišką pradžią aukštinančios) sistemos, egzistavusios neolito periodu, sąvoką. Tai siejasi su gnostikų tekstais ir Šv. Tomo evangelija, kurią bažnyčia ekskomunikavo kaip ereziją (Mst. Ercharto bei Giordano Bruno raštai – verta paskaityti Frances A. Yates knygas „The Art of Memory“ ir „Giordano Bruno and the Hermetic Tradition“ kaip prieštaraujančias įprastajai krikščioniškajai tradicijai). Mano prisiminimai apie Mariją buvo įtraukti į knygą „Marija Gimbutienė – laiškai ir prisiminimai“ („Draugas“,

Nukelta į 5 psl.

Kūrybos orkestras su Simona ir Dorsey.

Lidijos Šimkutės knygos „Baltos vaivorykštės/ White Rainbows“ pristatymas

Koncerto akimirka.

Tomo Vaičičiaus nuotrauka

Atkelta iš 4 psl.

kovo 11, 2005 m.) ir „Naujoji Romuva“ (2004 m., Nr. 4).

Tais pačiais metais teko bendrauti ir su Jonu Meku, Jurgiu Mačiūnu (Fluxus meno pradininku), skulptoriumi V. Kašuba ir jo žmona dailininke Aleksandra, poete Liūne Sutema ir jos vyru Mariumi Katiškiu.

Lietuvos okupacijos laikais tekdavo dažniau lankyti JAV ir dalyvauti įvairiuose kongresuose ir suvažiavimuose. Prieš išeinant pirmajai knygai „Ant-rasis ilgesys“ buvau Washingtone ir praleidau keletą dienų su Alfonsu Nyka-Niliūnu. Jo poetiški laiš- kai man liko brangi dovana.

Lidija, jūs dvejų metų su tėvais išbėgote iš Lietu- vos karo metu. Po penkerių metų, praleistų pabėgėlių sto- vyklose Vokietijoje, gyvenate Australijoje nuo 1949 m. Kaip manote, kokią įtaką kūrėjui daro geografinė padėtis, ša- lis, aplinka?

Geografinė aplinka neišvengiamai daro įta- ką. Austrų poetas Christian Loidl išvertė mano ankstyvąją poeziją į vokiečių kalbą „Weisse Schatten /White Shadows“ (2000 m. edition se- lene, Wien, Austria). Knygos įvade mini: „Gali- ma drąsiai teigti, kad be lietuviškų šaknų, Šim- kutės kūryboje gilų pėdsaką paliko ir Australi- jos žemyno erdvumas, įnešdamas į ją šviesos ir erdvės. Šimkutės ypatinga savybė yra jos kalbos atsivėrimas erdvumui <...>“

Tomas Venclova „Kažkas pasakyta /So- mething is said“ (2013 m. LRS leidykla, Vil- nius) įvade rašo: „Ištikimybė tėvynei yra pir- miausia ištikimybė kalbai. Bet ir čia reikalai nėra paprasti. Lidija Šimkutė yra drauge ir lie- tuvių, ir australų poetė, rašo ir lietuviškai, ir angliškai, tačiau įeigū eilėraštis jos sąmonėn pir- miausia atėjo anglų kalba, atsiranda ir jo lie- tuviškasis variantas, o jei lietuvių kalba – ir ang- liškasis. Beje, tai nėra tikslūs vertimai: kiekviena kalba diktuoja kiek skirtingas metaforas. Ga- lėtum pasakyti, kad Lidija gyvuoja ne tik erdvėje tarp žemynų, bet ir erdvėje tarp kalbų: jos teksto pil- natvė atsiskleidžia tik abiejų variantų sankirtoje, tame taške, kuris priklauso abiem variantams – bet ir nei vienam iš jų. Susikryžmina ne tik kalbos, bet ir literatūrinės tradicijos: lietuviški archetipai pa- tenka į hermetiškos Vakarų lyrikos kontekstą“.

Naujausios knygos įvade žinoma Australijos poetė Jan Owen rašo: „Šimkutės kūryba – itin ori- ginali, ji gerokai skiriasi nuo bet kurios Australijos poetų mokyklos, tačiau yra įtikinamai šiuolaikiška. Autorės poezijai būdingas ramus realybės įverti- nimas, net atsiribojimas, bet sykiu juntamas inty- mus tonas. O eilėraščio lakoniškumas liudija Lidi- jos Šimkutės pasitikėjimą skaitytoju. Poetė ap- mąsto žmogiškąją būtį, santykį su aplinka – visa tai kyla iš aiškaus gyvenimo suvokimo <...>. Šių eilė- raščių išoriniai ir sielos peizažai persmelkti uni- versalumo – juose atsiveria Australijos erdvės, bet kartu juntamas ir šiaurietiškas vaizduotės krašto- vaizdis. Taigi šis rinkinys – tai ir tiltas tarp kultū- rų, ir dviguba dovana, nes dvikalbiai rašytojai pa- teikia ne tik eilėraščių versijas dviem kalbomis, bet ir interpretuoja bei išreiškia dvi skirtingas kultū- ras, įtakojusias vieną konkrečią pasaulėvoką“.

Kokia jūsų perspektyva patriotiškumo klausimu? Ar jus vadinate save Lietuvos patriote? Kas yra patriotas?
Manau, mūsų pareiga išlaikyti identitetą. Juk ne be reikalo gimstame tam tikrame krašte ar pa-

veldėjame tai, kas neišvengiamai glūdi mumyse ir mus formuoja kaip žmones. 1977 m. parašiau straips- nį apie kalbos išlaikymo svarbą „Žvilgsnis į ben- druomenę ir tautą“, kuris buvo perskaitytas aka- deminio savaitgalio Melbourne metu ir publikuotas Australijos savaitraštyje „Mūsų pastogė“. 1976, 8.13 Vėliau straipsnis buvo publikuotas kaip „LIETUVIŲ EMIGRACINĖS BENDRUOMENĖS LIKIMAS IR MES“ („Aidai“ JAV. 1977. 11. 9). Deja, tuometinis vyr. redaktorius kunigas L. K. Andriekus ne tik ištrinė, bet kai kur pakeitė mano mintis apie kalbos išlai- kymo svarbą išėivijoje ir, kas visiškai nesupranta- ma, pridėjo savo įnašą, nukreipdamas mano mintis į jo paties įsitikinimus. Štai įtrauktos poeto kun. And- riekaus mintys: „Tačiau nėra abejonės, kad religi- ja labai žymiai padeda išlaikyti tautybę“. Tačiau mano galutinė poetinė išvada buvo tokia: „Gal nie- kas taip gerai neišreiškė atgimusios Lietuvos džiaugsmo euforijos tamsios ir šviesios pusės, kaip Kazys Binkis, suteikdamas vilties ateičiai savo pa- slaptiniais žodžiais: „Augnelių arija“:

Kūrybinės idėjos.

Kristinos Čyžiūtės nuotr.

Žinia, jog iš dulkių vėsim į dulkes / O dulksė taip lakios, taip lengvos/ taip smulkios, Kaip lėta livano elenga / Tad laukim augnelių arijos ada / Tad būkim, kaip altro ridelių rėja.

Atsimenu, kaip nustebau, išvydusi tokią publi- kaciją. Žinojau, kad sovietinėje Lietuvoje taip da- roma, bet nesitikėjau to iš demokratinės šalies. Pa- teiksiu keletą ištraukų iš originalaus mano straips- nio teksto: „Nors bendruomenės likimas emigraci- joje ir ne nuo mūsų valios priklauso, vis dėlto mes esame kiekvienas individualiai atsakingas už savo tautos egzistenciją. Pripažindami tai, turime netgi ir pripažinti, kad lietuvių atgimė ne tik dėka kai- mo, bet ir šviesuomenės, turėjusios pasirinkimo ga- limybės. Aušrininkai, kaip Basanavičius ir varpi- ninkai, kaip Kudirka, turėjo pasirinkimą. Jie paži- no kelias kultūras. Lietuvių gė jiems nei žadėjo, nei davė jokios asmeniškos bei materialinės naudos. Čia ir glūdi paslaptis: kokia kibirkštis juos palietė bei už- degė.

<...> mūsų tautos istorija toli gražu neįrodo, kad užsidarymas nuo kitų kultūrų būtų vienintelis arba svarbiausias tautos išsilaikymo faktorius. Ypač „Aušros“, o taip pat ir nepriklausomybės laikais buvo stengtasi įrodyti, kad tik konservatyvus kaimas iš- saugojo lietuvių. Tiesa, beraščiškame kaime buvo užsikonservavusi lietuvių. Lietuvos kaimą nuo Liublino unijos ligi „Aušros“ galima lyginti su

emigrantų getais kur nors naujajame pasaulyje. Tai savotiška vidinė emigracija. Neturėdami pasirin- kimo ir nepriimti privilegijuotų sluoksnių, lietuviai egzistavo, sakytume, šalia ‘istorijos’ ir išsaugojo savo kalbą, bet nebūtinai identitetą, nes tautinis identi- tetas nėra statinė, o dinaminė vertybė.”

Visgi nelaikau save egzilio poete (tėvai išbėgo, kai man tebuvo dveji), nors iš pradžių, rašydama poe- ziją, pasirinkau lietuvių kalbą. Įsisąmoninau ir ne- šuosi su savimi šią tradiciją, kuri praturtino mano gyvenimą, kuri yra mano natūros integrali dalis. Nors pradėjau rašyti poeziją lietuvių kalba, džiau- giuosi, kad taip susiklostė, kad dabar rašau lietuvių ir anglų kalbomis.

Nobelio premijos laureatas J. M. Coetzee para- šė trumpą įvadą mano knygai „Mintis ir uola /Thought and Rock“, 2008 m.) ir pristatydamas ją Adelaidės mieste, stebėjosi pastangomis išlaikyti lie- tuvių kalbą bei identitetą. “<...> ji pasirinko išlaikyti savo krašto intelektualinę kultūrą, perduoti gimti- nei savo australišką patirtį ir būti tiltu ar vertėju tarp savo gimtinės ir naujo krašto<...> Taip ji atlie- ka kultūros ambasadorės ir tarpininkės vaid- menį iš abiejų pusių.”

Manau, kad verta pateikti Regimanto Ta- mošaičio straipsnio ištrauką („Nemunas“, Kau- nas, Lietuva, liepos 4–10d., 2013).

„Lidijos Šimkutės asmuo ir jos lyrika man asocijuojasi su žuvėdra. Žuvėdros metafora – tai laisvas skrydis ir horizonto linija, tai vandenyn- as ir begalybė. Bet svarbiausia šios poetiškos paukštės ypatybė – ji lyg neturi savo buveinės ir priklauso vienu metu ir jūrai, ir žemei. Arba tiks- liau – niekam nepriklauso... Jos stichija yra erd- vė... Tekstinis punktyras yra tik nuoroda į bū- ties begalybę, poetinis žodis čia yra trapus ir nykstantis kaip žuvėdros pėdsakas vandenyno pakrantėje. Ji poetinį žodį perkelia į dvasinės veiklos erdvę... Eilėraščio kalba išgryninama, kristalizuojama – funkcionuoja pirmiausia kaip simbolis, kaip universalus ženklas... Toks eilė- raštis kreipia skaitytojo mintį į grynąją sąmo- nę, skatina meditaciją ir intelektualinę refleksiją.”

Gyvenime likote ištikima poezijai. Kaip manote, ko- kia yra poezijos prasmė ir reikšmė šiame pasaulyje?

Dažnai savęs klausiu, kas mane skatino rašyti poeziją. Be abejo, tai buvo gilus vidinis poreikis, kur- is svarbus visoms meno išraiškoms. Daugelis meno šakų greičiausiai bando suvokti nesuvokiamą pa- saulį, į kurį ne savo noru patekome. Be abejo, mūsų smalsaujanti sąmonė trokšta suvokti, ar tai atsi- tiktinumas, ar būtinybė, kokia yra mūsų gyvenimo paskirtis. Ar mes turime nubrėžti savo likimo kelią ar/ir grįžti į pačią pradžią, Okeaną, iš kurio pakilo banga?

MANO PASLAPTINGOSE ŽEMĖSE

*Ošia jūros banga
Toje jūros bangoj
Plaukia pradžia*

Poezija – sudėtinga kūrybos rūšis. Poezijoje mes suvokiame žodžio reikšmę, garsą, intonaciją ir vizualinę koncepciją. Aš manau, kad poeto siekis – surasti tokį kalbėjimo būdą, kuris gilesnis už žodžius. Žodis yra simbolis. Kalbant simboliais, žmogaus są- monė gali aprėpti visatą ir laiką. Daugelis žmonių gyvena niekad netyrinėdami savęs. Manau, poeto už- duotis – nerti į paslaptį ir pasakyti, kad žmogus yra šios paslapties šventykla. □

Gintaras Bleizgys

AMŽINOJI KARTOTĖ IR IŠGĄSDINTI KIŠKIAI, NUBĖGĘ

Ištrauka

Vienoje recenzijoje apie mano knygą „Jonas Krikštytojas“ parašyta šitaip: „Kitas įdomus aspektas – nors rinkinyje „Jonas Krikštytojas“ gausiai cituojama Biblija (...), G. Bleizgio poetinis pasaulėvaizdis, kaip ir ankstesniuose rinkiniuose, išlieka artimesnis gamtiškai, amžinąją kartotę grįstai pasaulio sampratai. Mirties čia kaip ir nėra, todėl nėra nei išganymo, nei prisikėlimo, viskas paprasčiausiai kartojasi: „kai užsimerkiu pasitikiu Tavimi guluos/į dirvožemį sąmonės sukrautas vaisius esu// kuris iš naujo bus manimi.“ Paskutiniame skyriuje, pavadintame „išsivadavimas“, mirtis apskritai eliminuojama ir lyrinis subjektas išsilaisvina iš trauminės patirties sukeltos savasties praradimo baimės.”

Labai skaudžiai reaguojau į tokius žodžius. Gulimasis į dirvožemį daugeliui lietuvių, matyt, asocijuojasi su žemdirbišku gamtiškumu. Bet tai visiškai netinka kalbant apie mano pasaulėvaizdį.

Knygą „Jonas Krikštytojas“ pradėjau ištrauka iš Pirmojo laiško korintiečiams, kur kalbama apie sėklas ir iš jų išaugančius kūnus. Apie žmogaus, paukščių, gyvulių, žuvų kūnus, dangaus ir žemės kūnus. Knygos pabaigoje (kai jau įvyko visa, kas knygoje turėjo įvykti), rašau apie tai, kad pats esu sėkla, esu vienas iš Laiške korintiečiams aprašytų kūnų, kuris yra atpirktas, išvaduotas, kuris vertikalės laipteliais kyla aukštin. Čia ne apie „amžinąją kartotę“ kalbu, o apie krikščioniškąją atpirkimą, išsivadavimą iš molio.

Dėl mano kūrybos „gamtiškumo“ man tenka patirti tiek daug visokių stereotipinių nuomonių, kad jau tiesiog negyvai įgriso tas stereotipų taikymas. Lietuviams gamta būtinai asocijuojasi su žemdirbyste, su ja susijusiu gamtos cikliškumu ir taip toliau. Lietuviai sunkiai gali suprasti žydiškąją, o kartu ir krikščioniškąją požiūrį į gamtą. (Kalbu apie reformuotosios krikščioniškos bažnyčios, kuri siekė grįžti prie krikščionybės ištakų, taigi ir judaizmą iš naujo aktualizavo, gamtos supratimą). Gamta čia jokių būdu nėra ciklai – viskas nukreipta pirmyn (aukštin), ne kartojimasis svarbu, o tam tikro kelio nuėjimas, nežinau net, kaip tą paprastai ir paaiškinti: taip, kaip žydai, bėgdami iš vergijos Egipte, perėjo per Raudonąją jūrą vieną kartą visiems laikams, taip ir gyvenimas, atpirkimas ir visi kiti dalykai yra vieną kartą visiems laikams, gamta (ir žmogaus kūnas, kuris yra gamtos dalis) čia ne su cikliškumu tapatinama, o su nesustabdomu veržimuisi Dievo link.

Tai ne mitologinis ratu judantis laikas, bet labai aiškiai apibrėžtas laikas ir kelias: po žmogaus nusidėjimo ir atskyrimo nuo Dievo visa juda žmogaus atpirkimo ir sugražinimo pas

Poetas Gintaras Bleizgys

Dievą linkme. Yra absoliuti tiesė. Na gerai, yra joje tam tikrų „pasiraityimų“, kurie kyla iš žmogiškosios prigimties silpnumo: Dievas moko žmones nenusidėti, žmonės (Senojo Testamento Izraelio žmonės ir Naujosios Sendoros izraelitai – krikščionys) vadinasi iš nuodėmių, atgailauja, bet vėl nusideda, paskui vėl atgailauja. Tik net ir šie žmogaus išgelbėjimo tiesės „pasiraitymai“ jokių būdu nėra „amžinoji gamtiškoji kartotė“.

Abraomo palikuonys yra klajokliai, o ne žemdirbiai. Izraelitai, kurie po vergijos Egipte ir Mozės mirties vedami Jozuės perėjo Jordaną ir įžengė į Pažadėtąją žemę, taip pat buvo ne žemdirbiai. Jie buvo kariai. Ir kiekvieną kartą, kai tik izraelitai užmiršdavo esą klajokliai ir kariai ir pasinerdavo į žemdirbių prigimčiai būdingą sėslumą, kurį Izraelio istorijoje visada lydėjo „širdies nutukimas“, mėgavimasis pasaulio gėrybėmis ir nuodėmėmis, Dievas išdraskydavo šią tautą, atiduodavo jos žemes užkariautojams.

Noriu pasakyti, kad gamtą mato ir gamtoje gyvena ne tik žemdirbiai. Gamtą mato bei ją reflektuoja ir klajokliai, kariai, ir krikščionys, budistai, musulmonai... Ar gulimasis į dirvožemį pagal žemdirbio gamtos suvokimą yra tas pat kaip pagal kario suvokimą? O kaip gulasi į dirvožemį klajoklis? O kai krikščionis arba judėjas kalba apie gamtą, tai ar automatiškai jis panyra į kažką kokią gamtiškąją kartotę paremtą pasaulio sampratą?

Suprantu, kad kai kalbame apie kieno nors gyvenimą ar kūrybą, ar „kūrybos pasaulėvaizdį“, tai iš tikrųjų vis tiek kalbame apie pasaulėvaizdį. Vėl pajuokausiu: žemdirbiui dangoraižis gal asocijuosis su kokia nors kukurūzo burbuole, o inžinieriui medžio šaknys galbūt asocijuosis su kokiais nors požeminiais kabeliais. Bet jeigu norime kalbėti profesionaliai, vadinasi iš stereotipų, tą savo iki kaulų įaugusį pasaulėvaizdį turime mėginti praplėsti (ar susiaurinti – jeigu taip kam gražiau skamba), kad galėtume transformuotis, užčiuopti kitą, kitokį.

Iš kiek pusių mes gebame pažvelgti į pasaulį, į save, į laiką? Kiek turime

paslankumo? Gebėjimo būti tarsi kokiais iš pelenų prisikeliančiais fenikais?

Manau, kad šitas gebėjimas yra pats svarbiausias. Jis padeda gyti iš įvairių ligų, išsivaduoti iš kalčių, priimti nuodėmių atleidimą, taip pat ir atleisti, jis padeda nuolat prisitaikyti prie kintančio pasaulio, – jis ir yra pati gyvybė, nes kai žmogus nesugeba prisitaikyti prie kintančių aplinkybių, laiko, prie kintančio (senstančio) savo kūno ir kitų dalykų, tai žmogus mažiau ima nuo visko tolti. Nuo aplinkos, nuo savęs paties, nuo savo artimųjų – jis ima merdėti. Įlenda tarsi į kokį tunelį ir žiūri pro skylutę tunelio gale. Visiems mums kartkartėmis taip nutinka. Bet – – –

(...) Bet yra dalykų, kurių žiūrėdamas į žmogų plika akimi nepamatysi. Yra dalykų, kuriuos sunku pasakoti, išreikšti. Būtent tas galynėjimasis su visu pasauliu ir yra „ligos“ esmė. Esu nuolatinėse kautynėse. Žūt-būtinėse. Iki mirties, o mirtis turi būti pergalė. Labai sunki. Bet amžina. Manau, kad kiekvienas mes kaunamės su savo baimėmis. Na, gal nebūtinai. Gal ikišam galvas į smėlį tarsi kokie stručiai ir slepiamės nuo savo baimių. Bet kam tada gyventi? Galvos slėpimas smėlyje man yra per menka paguoda. Nesiruošiu slėptis. Kas tai per kova? Dėl ko ji vyksta? Manau, kad dėl asmens. Kiekvienas mes nepaliaujamai kovojame dėl savo asmens. Tik ne visi tą suprantame. Tai – ne narcizo kova, ne grožėjimasis savimi ar savęs demonstravimas. Čia kas kita. Jeigu manęs nėra, tai visa, kas yra, neturi man prasmės. O kas aš esu? Kas yra individas? Kas yra asmuo? Ar įmanoma prarasti save kaip asmenį? Kas yra asmens ar savasties praradimas?

Krikščionių teologai daug svarstė (svarsto) ir diskutavo (diskutuoja) šiais klausimais. Mano pasaulėjautai artimiausi tie teologai, kurie sako, kad atpirktojo krikščionio ėjimas Dievo link yra lygiagretus ėjimas ir į savo asmenį. Kuo arčiau Dievo esame, kuo labiau skaidrėjame, tuo aiškiau galime reikštis ir kaip unikalūs asmenys. Kiekvienas nepakartojamas, kiekvienas unikalus, dėl kurio numirė Kristus. Ir atvirkščiai: tolinimasis nuo Dievo yra savo asmens praradimas. Jeigu nesame su Dievu, tai nykstame kaip asmenys. Iš čia kyla apsidimų teologija: piktosios dvasios kamuojamas žmogus yra suvaržomas – psichiškai ir fiziškai, jį sutraukia, perkreipia, jam sunku kalbėti – jis negali reikštis kaip asmenybė. Dievas yra beribis ir kiekvienas artėjantis prie Jo išsilaisvina, nustoja būti ribojamas. Kiekvienas tolstantis nuo Dievo yra vis labiau ribojamas.

Gintaras Bleizgys. *Jautis*. Esė. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016

NEUŽMIRŠTINOS TREMTINIŲ ISTORIJS

Atkelta iš 2 psl.

Taip nuo Birutės Medinienės knaičių paveikslu autorė kaip publicistė praplėtė knygos temą. Pasiremndama tautotyryninko Vytauto Indrašiaus Antalieptės krašto okupantų smurto tyrimų duomenimis, pateikė ir Vasaknose siautėjusių sribų vardus. Nesuimaštę dėl savo nusikalstamos praeities, nenuteisti, tik pažymėti aplinkinių reikia panieką, jau daugelis jų baigė negarbingą gyvenimą ir atgulė Dusetų kapinėse, kur palaidoti ir jų nukankintieji.

Knygos autorė nupiešė šiurpiam pavadinimui derantį viršelį, skyrių atsklandoms – nuotaiką atspindinčius paveikslėlius ir prie jų dar lyrinę skyriaus įžangą – kelių posmelių eilėraščių. Štai tremtinio daliai skirtos eilės: „Lyg karste gyvuliniam vagone mus gabena tolyn./ Nebeturim namų, nebeturime nieko,/ tik svetimą kelią, naktų daug juodų.../ Nesvetingi laukai, nežinomos šnekos“ (p. 37). Nedžiuginantis ir grįžimas pasiilgton gimtinėn: „Vėl vėjai svetimi mus į namus išlydi./Gimtinėn traukiam vaikais vedini./ Prie mūsų ežerų purienos jau

pražydę./ Savam kaime žalioj žolėj stovėsime basi./ Nors niekas mūs nelaukia ir nepasitinka, tik tėviškėlės tyvuliuoja ežerai / ir dangumi baltučiai debesėliai plaukia plaukia... (p. 67).

Tekstą papildo ir gausios iliustracijos su gimtųjų vietų ir giminaičių fotografijomis iš albumų, archyvinių bylų, netikėtai rastų specialiuose archyvuose. Didelis 35 puslapių priedų skyrius. Jame sovietinių represinių įstaigų dokumentų: tremtinių Medinių šeimos asmens bylų, tardymo protokolų, sprendimų fotokopijos. Taigi knyga įdomi informacijos ir vaizdine prasme. Tremtinių prisiminimų liudijimai geriau padės atskleisti iškentėtą praeitį nei oficialūs okupantų potvarkiai ir instrukcijos, skirti deportacijoms, nes jie kaip ir visi komunistų dokumentai pagražina savo realybę, buvo kuriami su dideliu šaukštu propagandos prieskoniu.

Įvertindamas knygos temą, jos leidimą parėmė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo aukų rėmimo ir atminimo įamžinimo fondas. Tik gaila, kad tokių knygų tiražai nedideli, bet tie, kurie nepamiršta istorijos, ją ras bibliotekose. □

Ar paveldimas pilietiškumo genas (5)

Perpetua Dumšienė

Pabaiga. Pradžia 2016 liepos 16 d. „Kultūroje“

Tuomet parašiau straipsnį, jis buvo publikuotas bibliofilų draugijos – XXVII knygos mėgėjai – leidžiamo „Metraščio“ trečiame tome 2004 metais. Straipsniu nebuvau patenkinta, nes aiškindami per didelę apimtimi, „Metraščio“ leidėjai nepublikavo visų Antano Daniliausko bibliotekos knygų aprašų. Labai dėl to pykau, nes buvau įsitikinusi, kad jie labai svarbūs kultūros istorijai. Nuo tų įvykių praėjo dar 12 metų, o mintis paskelbti sąrašus manęs neapleido. Lankiausi Antano Daniliausko gimtinėje Sintautuose, susipažinau su to krašto šviesuoliais, rašiau žurnalui „Suvalkija“, tad skolos to Sūduvos krašto kultūrai jausmas vis stiprėjo. Žinoma, kad teko dirbti iš naujo, nes jau gyvenome naujų technologijų laikais, ir tekstus spaudai jau reikėjo pateikti elektroniniu formatu.

Bibliotekoje buvo knygų vokiečių, prancūzų, rusų, lenkų kalbomis, tad kruopštus tekstų rinkimas buvo sunkus ir ilgas darbas. Pasamdžiau savo lėšomis pačią geriausią tekstų rinkėją, dirbusią prie daugiakalbių žodynų, tikslųjų mokslų žinytų, ji surinko tekstus, perskaitėme dvi korektūras, tad šiuo metu turime jau šiuolaikiškai parengtus spaudai Antano Daniliausko bibliotekos aprašus.

Susipažinę su Antano Daniliausko Bibliotekos aprašais galės toliau dirbti kultūros ir švietimo istorijos tyrinėtojai, muziejininkai, istorikai. Yra pateiktos bendrosios žinios – kur saugomi Bibliotekos fondai, kokių svarbiausių sričių knygos yra sukauptos.

Antano Daniliausko biblioteka yra išskirstyta į keletą dalių. Sąrašai yra padaryti prieš biblioteką išdalijant saugojimui ir moksliniam darbui. Sąrašus pagal temas sudarė Antano Daniliausko anūkė Viktorija Daniliauskaitė, ji ir atidavė knygas į archyvus ir mokslo bei mokymo įstaigas. Lituanistiniai leidiniai yra Lietuvių kalbos institute, knygos lotynų kalba – Vilniaus universiteto Lotynų kalbos katedroje, kiti leidiniai šeimos yra padovanoti Lietuvos archyvų bibliotekai. Dalis leidinių yra likę Daniliauskų šeimos bibliotekoje.

Antano Daniliausko asmeninė biblioteka yra įdomi kiekvienam kultūros istorijos tyrinėtojui. Daniliauskas biblioteką kaupė pagal savo profesinius interesus. Tai švietimo vadovo, filologo biblioteka. Gimnazijoje Daniliauskas dėstė lotynų kalbą ir istoriją. Todėl jo bibliotekoje yra daug knygų lotynų kalba, o istorijos studijoms ir dėstymui yra knygų lietuvių, rusų, vokiečių kalbomis. Tai 1) Leidiniai lotynų kalba; 2) Lietuvių kalbos ir literatūros vadovėliai; 3) Literatūros istorija; 4) Vaikų literatūra; 5) Istorija; 6) Lietuvos istorija įvairiomis kalbomis; 7) Pedagogikos istorija; 8) Pedagogika ir metodika; 9) Skaitiniai ir vadovėliai įvairiomis kalbomis; 10) Grožinė literatūra; 11) Įvairios knygos; 12) Žurnalai ir laikraščiai. Pateikiamas ir Papildomas literatūros sąrašas, jame pateikiama mažiau duomenų negu bendrajame sąrašė. Prie šio sąrašo yra ir Lietuvos archyvų bibliotekos direktoriaus B. Kaluškevičiaus padėkos raštas (datuotas 1996 10). Šiame rašte dėkojama Julijai Daniliauskaitei (Antano Daniliausko sūnaus žmonai, dailininkės Viktorijos motinai) už „padovanotas žymaus Lietuvos pedagogo, visuomenės veikėjo, mokyklų kūrėjo Antano Daniliausko (1876–1941) asmeninės bibliotekos knygas“.

Rimčiau tyrinėdami Antano Daniliausko biblioteką, pagerbsime knygnešį, pedagogą, žmogų, kurio nuopelnai lietuviškos spaudos draudimo metu kultūros, pedagogikos kūrimo raidoje yra neabejotini. Už lietuviško rašto ir spaudos tarnystę nuiteistas dar caro valdymo metais, o už politinę ir švietimo veiklą Nepriklausomos Lietuvos metu nužudytas Stalino lageriuose, ilgą laiką dirbęs pedagogo darbą Rusijoje ir Lietuvoje, Daniliauskas – ne tik gimnazijos direktorius, bet ir švietimo institucijų kūrėjas, aukštas pareigas užėmęs, tad galėjęs daryti rimtus sprendimus Švietimo ministerijos pareigūnas, tautininkų sąjungos kūrėjas. Galime manyti, kad tikrai vertinga yra per tokius vargus išsaugota šio žymaus žmogaus asmeninė biblioteka.

Sakyčiau, kad apmąstant Nepriklausomos Lietuvos valstybės šimtmečio jubiliejų, Antaną Dani-

Senoji Marijampolė. Bažnyčios gatvė, 1929.

liauską matytume kaip vieną šios valstybės kūrėjų. Svarbūs ir iškilūs istorijos laikotarpiai suformuoja ir iškilias asmenybes. Lietuvos valstybės kūrėjai XX a. pradžioje buvo tarsi Renesanso laikų asmenybių reinkarnacija – tokios buvo visapusiškos asmenybės, apdovanotos didžiule energija, kuriamąja galia, veikliuoju idealizmu. Antanas Daniliauskas yra vienas tokių visuomenės vedlių ir autoritetų.

Laikrodis muša ketvirčius

Atėjo diena, kai vidinis balsas mane nuvedė į senuosius Antano Daniliausko namus Marijampolėje, Vilkaviškio gatvėje, o tuo pačiu – ir į gimtinę, kurioje nesilankiau jau daugelį metų. Bandžiau su tuo vidiniu balsu ginčytis, pasukti kitur, bet įsakmiai buvau nukreipta būtent ten. Taip aiškiai įsivaizdavau, kaip saulėtą dieną pereinu senąją Šešupės tiltą ir tarsi pro stebuklingas duris patenku į kitą pasaulį. Už tilto jau galioja kiti dėsniai – vaikystės dėsniai. Žinoma, per tiltą eiti pavojinga. Kai sustojau ant tilto ir pažvelgiau į Šešupės srovę, kilo nesuvokiamas noras šokti nuo tilto į upę. Prisiminiau skaičiusi, kaip žmonės pasiekia ilgai svajotą Niagaros krioklį ir nepaaiškinamų pojūčių apimti šoka žemyn į grėsmingus ir didingus sūkurius. Ilgai taip stovėjau, jutau, kad vaikystė manęs nenori išileisti, bando pagąsdinti mirtimi, jei išdrįsiu peržengti užbręžtą ribą.

Išdrįsau ir žengiau. Staiga bauginančiai sušlamo topoliai, sunerimo gluosniai, stipriau pakvipo raudastų žiedai, praūžė keistas balsų vėjas. Ėjau tolyn, kol priėjau namą, kuriame gimiau. Atsargiai jį apėjau ir apžiūrėjau. Daug kas buvo išlikę – laipteliai

į viršų, alyvų krūmai, kaštonas, liepa. Vėliau radau ir daugiau – namą, šulinį, lauko rūšį. Durys į Strempickų namus iš kiemo pusės buvo atviros, perėjau virtuvę, joje cepsėjo tik ką išperinti viščiukai, o sveltinė sėdėjo du senukai ir meldėsi. Tai buvo Tėtušio pusbrolis Edvardas Strempickas (mūsų vadinas Jedzius) su žmona Bronislava. Abiems tuo metu buvo po 86 metus. Man tas jų sėdėjimas, ta negarsi sekmadienio malda pasirodė kaip pamiršto rojaus idilė.

Kai pasisakiau, kas esanti, negaliu aprašyti jų begalinio džiaugsmo. Jedzius bučiavo mano skruostus, rankas tarsi būtų jaunuolis. Jis vis kartojo, kad neturi draugų, kad visi išmirė, kad jam nuobodu ir jis nori draugaut. Pasakė, kad nori susipažinti su mano sūnum, kai papasakojau, kad jis dirba spaustuvė, mat Jedzius su žmona abu ilgą laiką dirbo spaustuvė. Buvo dar vienas stulbinantis dalykas – Jedzius buvo labai panašus į mano Tėtušį, tik turėjo daugiau švelnumo. Išsikalbėjom.

Bronislova ištare: „Turbūt Dievas Jus šiandien pas mus atvedė“, o aš atsakiau: „Žinot, kad gali būti“. Gal taip ir buvo. Kaip jie mane lydėjo, kaip jie man mojavė. Jaučiausi tarsi Tėtušis būtų prisikėlęs. Tvirtai pažadėjau juos lankyti. Gavau raktą į praeitį tam, kad galėčiau suvokti ateitį.

Pažvelgiau į vaikystės namų didįjį sieninį laikrodį, kuris seniau rodė laiką Daniliausko bibliotekos kambaryje ir keldamas man begalinį susižavėjimą melodringai mušdavo netgi valandų ketvirčius. Laikrodis nėjo, jis buvo sustojęs, sugedęs. Matyt, jį išvargino daugybė prarastojo laiko. Reikia atgauti iš užmaršties tą istorinį laiką, ir laikrodžio širdis vėl galės plakti.

KNYGNEŠYS IŠ TORONTO

Atkelta iš 3 psl.

Toji knyga ir dabar tebėra asmeninėje bibliotekoje. Garbingiausioje vietoje, šalia Motiejaus Valančiaus „Kantičką“, išleistų 1859 metais.

Kiti susitikimai vyko jau persikėlus Kanadon. Įsimintiniausi – kai čia lankėsi jau tituluotas Nobelio premijos laureatu, kai svečiavosi Ottawos ir Toronto universitetuose, kai neseniai buvo viešėjęs nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje ir Lenkijoje.

Toronto universitete Miloszas praleido porą dienų. Trejybės kolegijos koplyčioje skaitė poeziją trims šimtams gerbėjų, tarp kurių buvo ir nemažai lietuvių. Kitą dieną Senato salėje vadovavo seminarui, tris valandas buvo aptariama padėtis, besiklostanti vėl nepriklausomoje Lietuvoje ir Lenkijoje.

Pasibaigus seminarui, Genius į profesorių kreipėsi lietuviškai, nes jau žinojo, kad Miloszas savo vaikystės kalbos mokėsi iš naujo. (Susitikimo metu 1964-aisiais kalbėjosi angliškai, nes lenkų kalbos neturėjo progos taip įvaldyti, kad galėtų ryžtis sudėtingesniai pokalbiui.) Iš pokalbio universitete labiausiai įsiminė poeto žodžiai atsisveikinant: Miloszas paėmė jo ranką, suspaudė ir, neišleisdamas jos iš savosios ir

žvelgdamas į akis, tarsi palaimindamas tris kartus kažkokiu ypatingu balsu pakartojo: „Su Dievu, su Dievu, su Dievu“.

Šiandien žymiajam tautiečiui G. Procuta skiria tokius žodžius: „Dabar, kai jo jau nėra gyvo, žiūrint atgal, man atrodo, kad visą Milašiaus kūrybą galima laikyti Dievo palaimos metafora. Jis mums buvo tiesiog Dievo dovana. Poezija Milašiui nebuvo kaip Henrikui Radauskui vien estetinis žaismas. Poetas giliausia prasme buvo išmintingas ir akylas metraštininkas, savo aplinkos ir meto liudytojas, mokytojas, gal net atlaidus tėviškas teisėjas. Mums, lietuviams ir lenkams, jis buvo taikdarys, ramintojas, mūsų bendros istorijos tarpsnio geriausio varianto įsikūnijimas, savo asmenybe ir amžiams išliekančia kūryba parodęs, kad galima būti dviejų kultūrų, dviejų palikimų žmogumi. Tai mums, kaip kanadiečiams, turėtų būti pilnai suprantama. Virš savo lietuviškumo ir drauge savo lenkiškumo Česlovas Milašius buvo ir liks didysis europietis, Nobelio laureatas, kilęs iš mūsų krašto, Nevėžio pakrantėje ir pražydes pasauliui Vilniuje ir jo senajame universitete“.

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Nuo rugsėjo iki lapkričio Kijeve, Lvove ir Odesoje vyks antrasis projekto „Lietuva – Ukraina: kultūros partnerystė 2016”s etapas. Rugsėjo 16-ąją Oskaro Koršunovo/ Vilniaus miesto teatras pristatė spektaklį „Dugne” pagal Maksimą Gorkį (rež. Oskaras Koršunovas). Rugsėjo 17 ir 18 dienomis mažiausius žiūrovus kvietė Stalo teatras su spektakliais „Avinėlio kelinė” ir „Tarmių stalas” ir šokio teatras „Dansema” su „Spalvotais žaidimais”, rugsėjo 24 dieną – Vaivos Grainytės, Linos Lapelytės ir Rugilės Barzdžiukaitės šiuolaikinė opera „Geros dienos!”. Rugsėjo 14 d. tarptautinį Lvovo literatūros festivalį atidarė jo garbės svečias, Lietuvos ir pasaulio rašytojas ir mąstytojas Tomas Venclova. Savo knygas Lvove pristatė nemenkas būrys Lietuvos rašytojų. Tai tik menka dalis visų vykusių renginių.

Vieno perspektyviausių jaunosios kartos režisierių Andriaus Blaževičiaus pirmąjį pilnametražį filmą „Šventasis” („The Saint”) šiometį į savo konkursines programas suskubo įtraukti didieji Varšuvos ir Busano kino festivaliai. Filmo veiksmas vyksta 2008 m. kažkur Lietuvos provincijoje. Jaunas vyras netenka darbo, ima vis daugiau laiko leisti su darbo biržoje sutikta kirpėja, o ne su savo žmona ir dviem mažametėmis dukromis. Ilgas dienas jis stumia vaikščiodamas į darbo pokalbius ir su likimo draugais gerdamas alų daugiabučių kiemuose. Jų kasdienybę pajvairina „Youtube” kanale išvystas vaizdo įrašas, kuriame kažkoks keistuolis prisiekinėja matęs Jėzų Kristų. Prasideda to vaikino paieškos. Pagrindinį vaidmenį, kaip ir prieš tai sukurtuose A. Blaževičiaus trumpametražiuose filmuose „Dešimt priežasčių” ir „Bergenas”, atlieka Marius Repšys.

2013 m. pradėtas rengti pirmasis ir kol kas vienintelis Kinijos moterų filmų festivalis siekia didinti visuomenės dėmesį moterų padėčiai Kinijoje. Šių metų festivalio programoje rodomi ir du lietuviški filmai – Algimanto Puipos „Miegančių drugelių tvirtovė” ir Alantės Kavaitės „Sangailės vasara”. Festivalis ypatingą dėmesį skiria ne tik filmams apie moteris, bet ir filmams, sukurtiems moterų – režisierių, operatorių, dramaturgių.

NAUJOS KNYGOS

„Kartojimuose manęs nėra”

Renata Šerelytė

Wisława Szymborska „Neprivalomuose skaitiniuose” rašė, kad knygų skaitymas nuostabus tuo, kad „gali nebaigti skaityti vienos knygos, o kitą pradėti nuo pabaigos ir perskaityti iki pradžios” („Autorės žodis”, 6 p.). Su Gintaro Bleizgio „Jaučiu” man atsitiko įdomus dalykas – perskaičiusi pirmą dalį („Tiesioginis eteris”), pasipiktinau stilios nėsantūrumu ir nusprendžiau, kad viskas aišku: autorius „pilnas išprotėjimo galios” (51 p.) ir antroji dalis – tik formalumas paskelbiant nuosprendį.

Pradėjus skaityti antrąją dalį („Įrašai”), už savo išankstinę nuomonę buvau nubausta. Ir pelnytai. Nes paaiškėjo, kad šita „išprotėjimo galia” liudija anaipol ne narcistinį kūrėjo susireikšminimą ar kokią kitą kenčiančio Vyro Kūrėjo patologiją, o tiesiog kyla iš autoriaus temperamento ir pažiūrų. Tada supratau, kad pirmąją dalį, ko gero, teks skaityti iš naujo.

O viskas staiga pasikeitė nuo magiško sakinio – „gamta man tapo svetima”, „gamtos man daugiau nebereikia” (98 p.). Net loštelėjau – kaipgi šitaip?.. Kai vos ne kiekvienas lietuvis tiki medų gyvenančiomis dvasiomis, stebuklingais šaltiniais ir akmenimis, o neretiems žvėrelių pasaulis ir jo dėsniai daug suprantamesni ir artimesni nei žmonių bendrabūvis?.. Kaip nesmagu.

Bet turi būti žmonių, kurie autorių suprastų. Manau, kad literatūros kritikai – vieni iš tokių. Bet šiuo atveju man vėl teko nusivilti – Bleizgio pacituotas kritikas kalba tik apie amžinąją kartotę grįstą pasaulio sampratą. Taigi jis niekuo nesiskiria nuo kitų gamtos mokslų atstovų, aiškinančių ir taip aiškius dalykus. Kritikas: „Mirties čia kaip ir nėra, todėl nėra nei išganymo, nei prisikėlimo, viskas paprasčiausiai kartojasi” (98 p.). Autorius: „(...) ne apie amžinąją kartotę kalbu, o apie krikščioniškąjį atpirkimą, išsivadavimą iš molio” (100 p.). Panašu, kad jiedu bendros kalbos neras. Bet tokios esė galėtų įžiebtį gyvą kūrybinę – intelektualinę polemiką, jeigu tik autoriams ir kritikams nėra svarbesnis sukimasis savo nedidelėje saugioje keturių metų ciklų orbitoje.

Atkirtis įsitvirtinusi gamtiškumo (kaip amžinosios kartotės) supratimui, troškimas išsivaduoti iš gamtiškumo, linijinio laiko samprata (laikas – ne ratas, o lekianti strėlė) – bene patys įdomiausi dalykai šioje knygoje. Neabsoliutindamas ir nesmerkdamas lietuvių žemdirbio (bet vis dėlto pacituodamas Kristaus žodžius – „kiekvienas, kuris paėmęs arklą dairosi atgal, netinka dangaus karalystei”, 114 p.), autorius siūlo išiklausyti į žydų, arabų, o tuo pačiu – ir į krikščioniškąjį požiūrį į gamtą (...viskas nukreipta pirmyn (aukštyn), ne kartojimasis svarbu, o tam tikro kelio nuėjimas”, 200 p.). Tai pastebima ir lietuvių kultūroje, pavyzdžiui, švenčiant įvairias metų šventes, kurios turi ir pagoniškų, ir krikščioniškų bruožų: pagoniškieji visada remiasi į cikliškumą, kartotę, o krikščioniškieji teigia, kad nei Kristaus gimimas, nei jo auka nėra cikliniai dalykai, tai yra įvykę vieną kartą ir visiems laikams.

Todėl suprantamas autoriaus pasipriešinimas: „Nėra manęs kartojimuose ir cikluose, nes man tokio manęs nepakanka” (106 p.). Gamtiško, mirtingo ir savo kartotės savęs neįprasminančio.

Dar šioje knygoje paminėtas nuostabus Jono Strielkūno eilėraštis „To neturi jauni” ir Arno Ališausko „Lapai”. Ir pats autorius staiga lyg pamiršta, kad rašo „ne poeziją”,

Gintaras Bleizgys. Jautis. Esė. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016

ir jo tekstas ima sproginti metaforomis, siejamomis nervingų punktyrų. „Galiu rašyti kaip tinkamas, kaip norėdamas, kaip pasiusdamas, be formos, kurios vis tiek neliks” (46 p.). Ir jeigu skaitydama pirmąją dalį tokiais sakiniais nenuovokiai piktinausi, perskaičiusi antrąją dalį, nuolankiai nulenkiau galvą. Taip. Formos neliks. Ką gi – tebūnie.

Kita vertus, autoriaus pasiutimas ir beprotiškumas atrodė tikras ir reikalingas. Vertėtų jo turėti kiekvienam, nes tai sveika. Ypač kai susiduri su tolerantiškais žmonėmis, nepaisančiais tavo įsitikinimų, nes tie įsitikinimai – nešiuolaikiški. Arba su tais, kurie viską žino geriau, o tu – prasčiau. Užtat ir aš, sekdamas autoriaus pavyzdžiu, mielai tvokiau „gleivėtam laikui” (126 p.) į snukį, nes per daug jau būtų prabangos tokiam tipui aiškinti, kas yra kas. Ir kaip gerai, kad „Jaučio” stilius nesančius. Tai tikra paguoda.

Literatūra ir menas, 2016 09 16

Gintaras Bleizgys

pasirodo tie žodžiai tokie patys
toks pat kalbėjimas
begėdiškas karščio nualintas
dusulio pilnas apsėdimo
minčių vedžiojimas
susivedžiojimas vaizdų
medžioklė viešpaties pasaulyje
viešpaties miške
girioje išlapojusioje
išsispygliavusioje
prisikankorėžiavusioje
beprotybės eilutė po eilutės
džiaugsmas žodis po žodžio didėjantis
pasirodo viskas čia yra tas pats
tik vėl pakartota
tik vėl pakartota iš naujo
iš didelio pasiutimo
išsiliejimo

be pabaigos